

ผู้เรียนยุคปฏิรูปการศึกษา

โดย ไพโรจน์ กะเชนทร์

chan2.obec.go.th/wattungpelschool

ผู้เรียนยุคปฏิรูปการศึกษา

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

ผู้เรียนยุคปฏิรูปการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในโรงเรียน ซึ่งเป็นการศึกษาในระบบ ที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตรระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จ การศึกษาที่แน่นอน โดยให้เด็กมีอายุย่างเข้าปีที่เจ็ดเข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่สิบหก เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่เก้าของการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546)

นอกจากนั้น พระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังได้กำหนดคุณลักษณะ บทบาทหน้าที่ และแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ดังนี้

คุณลักษณะของผู้เรียน

คุณลักษณะของผู้เรียนที่พึงประสงค์ ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สรุปเป็นสาระสำคัญ คือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543) ซึ่งมาจากมาตรา 6 กำหนดความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ไว้ว่า “ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ” และได้กำหนดให้การจัดการศึกษานั้นความรู้ คุณธรรมให้แก่ผู้เรียนในมาตรา 23 ในเรื่องต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546)

1. ความรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 และมาตรา 23 เป็นภารกิจของการศึกษาและผู้จัดการศึกษา คือ การพัฒนาคนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ซึ่งสรุปเป็น

สาระสำคัญของผู้เรียนที่เป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข ได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ. 2543)

1. คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มี
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มี
เหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ پاکเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและ
สิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละรักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

2. คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใด ด้าน
หนึ่ง หรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
ความสามารถด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มี
ภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะเทคโนโลยี มี
ความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิด แก่ตน สังคมและ
ประเทศชาติได้

3. คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดีทั้งกายและจิต เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกาย แข็งแรง
จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดพ้นจากการตกเป็นทาสของ
อบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ

นอกจากนั้น สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2545) ได้แบ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน
ในระบบตามระดับเป็นสามระดับ ดังนี้

1. การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการจัดศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุสามปีถึงหกปี
โดยประมาณ เพื่อเป็นการวางรากฐานชีวิต และการเตรียมความพร้อมทั้งทางร่างกาย จิตใจ
สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคม

2. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนา
คุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถพื้นฐาน โดยปกติใช้เวลา
เรียนหกปี

3. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแบ่งเป็นสองตอน คือ

3.1 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่
พึงประสงค์ในด้านต่าง ๆ ต่อจากระดับประถมศึกษา รวมทั้งได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจ และความ
ถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการ และวิชาชีพ ตลอดจนสามารถใช้ในการประกอบ การงานและอาชีพ
ตามควรแก่วัย โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

3.2 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาตาม
ความถนัดและความสนใจเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพ รวมทั้งพัฒนา
คุณธรรมจริยธรรมและทักษะทางสังคมที่จำเป็น โดยปกติใช้เวลาเรียนสามปี

สรุป คุณลักษณะของผู้เรียน คือ เป็นคนดีทั้งด้านกาย วาจา และใจ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามและถูกต้อง เป็นคนเก่ง ในด้านวิชาการตามศาสตร์ต่าง ๆ และความรู้เกี่ยวกับทักษะในการทำงานที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และประเทศชาติ เป็นคนมีความสุข สามารถนำความรู้มาพัฒนาตน และจิตใจให้สมบูรณ์แข็งแรง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

บทบาทหน้าที่ของผู้เรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้คนไทยทุกคนเป็นผู้เรียนตลอดชีวิต นักเรียนในฐานะผู้เรียนจะต้องเปลี่ยนบทบาทจากการคอยรับความรู้อย่างเดียว (Passive) มาเป็นผู้เรียนที่กระตือรือร้นตื่นตัว (Active) ในการลงมือกระทำเพื่อให้เกิดความรู้ ความคิด ทักษะการแก้ปัญหา การทำงาน การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์และพัฒนาวิธีเรียนรู้ตามความถนัด และเหมาะสมกับจริตและลีลาของตนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ และได้รับประโยชน์สูงสุด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544) ดังนั้นผู้เรียนจะรับผิดชอบตั้งแต่เลือกและวางแผนสิ่งที่ตนจะเรียนหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการเลือก และเริ่มต้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการศึกษาค้นคว้า รับผิดชอบการเรียน ตลอดจนประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง (วัฒนาพร ระเบียบทุกซ์, 2542) นอกจากนี้ กรมสามัญศึกษาได้กำหนดบทบาทของผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2544)

1. เป็นคนช่างอ่าน ดู ฟัง ถาม สังเกต บันทึก กระตือรือร้นขวนขวายหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ
2. เห็นความสำคัญของการอ่าน มีทักษะการอ่านและสามารถใช้ทักษะการอ่านได้อย่างคล่องแคล่วในการแสวงหาความรู้
3. สามารถเลือกใช้วิธีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อพัฒนาตนเองและงานได้อย่างต่อเนื่อง
4. รู้จักค้นคว้าอ้างอิงแหล่งข้อมูลได้อย่างเหมาะสม
5. สามารถใช้ห้องสมุดแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในสถานศึกษาและในท้องถิ่น
6. มีความสนใจเรียนรู้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ เช่น หาคำตอบจากคำถามต่าง ๆ ทำรายงานจากปัญหาเขียนบทความ ตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล ฯลฯ
7. มีความสามารถสรุปประเด็นการเรียนรู้และประสบการณ์ได้อย่างถูกต้องด้วยตนเอง
8. มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมิน
9. กล้าซักถาม กล้าวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และกล้าแสดงความคิดเห็นจากข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้ามา
10. เป็นนักเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่จะสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลใหม่ๆ ได้

สรุป บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลายทั้งจากประสบการณ์ตรงและประสบการณ์ทางอ้อม รวมทั้งผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง

ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้เรียน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานและเป้าหมายที่กำหนดไว้ ครูเป็นบุคคลสำคัญที่ต้องจัดระบบการเรียนการสอน หรือพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งโดยทั่วไปการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียน มักใช้ขั้นตอนพัฒนาตามวงจรคุณภาพของเดมมิ่ง คือ P-D-C-A

ได้แก่ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติการ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Action) ซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาการเรียนรู้นำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ดังนี้ (ชัยพจน์ รั้งงาม, 2544)

1. วางแผนการจัดการเรียนรู้ (Plan)

เริ่มต้นด้วยการวางแผนจัดการเรียนรู้โดยที่ครูวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ได้แก่

1.1 ผู้เรียนเป็นรายบุคคล และกลุ่มที่แตกต่างกันในด้านธรรมชาติ ประสบการณ์ พื้นฐานความรู้ และลีลาการเรียนรู้ (Learning Style)

1.2 เชื่อมโยงมาตรฐานหลักสูตร มาตรฐานและสาระการเรียนรู้กลุ่มวิชา มาตรฐานช่วงชั้น

1.3 กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้รายปี / รายภาคตามสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม

1.4 กำหนดเป้าหมายและออกแบบ หรือวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความถนัดความสนใจ และลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนตามสภาพจริง

2. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Do)

ครูนำกิจกรรมที่กำหนดในแผนการเรียนรู้มาสู่การปฏิบัติจริง โดยวิธีการเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีคุณลักษณะตามมาตรฐานหลักสูตร ในขั้นนี้สามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพราะครูและนักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน มีการประเมินผลการเรียนรู้ และรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้เรียนที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยวิธีการ และแบบวัดที่หลากหลาย เช่น การสังเกตพฤติกรรม การสัมภาษณ์ ตรวจสอบผลงาน ทดสอบ บันทึกพฤติกรรม เป็นต้น

3. ประเมินผลการเรียนรู้ (Check)

การประเมินผลการเรียนรู้เป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมที่พึงปรารถนาว่าเป็นไปตามที่คาดหวัง เพียงใดผลที่ได้จากการประเมินนี้มาจากระหว่างการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการประเมินผลหลากหลาย รวมทั้งผลสรุปสุดท้ายเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมการเรียนรู้ ปลายภาคเรียนที่มีผลงานเป็นแฟ้มสะสมงาน ซึ่งเป็นการประเมินตามสภาพจริง ตลอดจนการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้รายภาค

4. การนำผลการประเมินมาปรับปรุงงาน (Action)

ครู ผู้บริหาร ผู้เกี่ยวข้องนำผลการประเมินมาปรับปรุงงานการพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทุกคน หลังจากเรียนรู้แต่ละครั้ง ไม่จำเป็นต้องครบหน่วยการเรียนรู้ก็ได้ สอนแต่ละครั้งก็พัฒนาปรับปรุงและเริ่มวงจรใหม่ได้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มศักยภาพในวงจรต่อไป และทำเช่นนี้จนครบหน่วยการเรียนรู้

สำหรับยุทธศาสตร์การสอนของครูเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพครูต้องเปลี่ยนบทบาท ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544)

1. ครูต้องเป็นผู้ให้ความรู้ ต้องเข้าไปชี้แนะ เข้าไปกระตุ้น รวมทั้งเป็นผู้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสไตล์การเรียนรู้ของเด็กซึ่งแต่ละคนจะไม่เหมือนกัน
 2. ครูต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกต้องค้นหาศักยภาพของตนเอง รู้จุดอ่อนจุดแข็งของตนเอง เพื่อดึงศักยภาพของตนเองออกมา สามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้
 3. ครูต้องสร้างแรงจูงใจให้ตนเองทางบวก เพื่อช่วยกระตุ้นเด็กให้มีพลังในการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
 4. ครูต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อคนอื่น รู้จักใช้ภาษาพูด ใช้ภาษากายกับเด็ก เช่น เวลาสอนต้องใช้สายตา ส่งสื่อสัมผัสผู้เรียน
 5. พูดด้วยเสียงนุ่มนวลและให้ความสำคัญกับผู้เรียน
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ของกรมสามัญศึกษาได้กำหนดไว้ ดังนี้ (กรมสามัญศึกษา. 2544)

1. จัดให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้
พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้พื้นฐานอย่างกว้างขวาง และจัดให้มีโอกาสศึกษาบางวิชาอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในสาขาอื่น ๆ เพิ่มเติมได้ในอนาคตโดยสามารถโยงความรู้พื้นฐานที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าในเรื่องความรู้ได้

2. พัฒนาผู้เรียนให้มีเครื่องมือสำหรับแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
พัฒนาผู้เรียนให้มีเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้แสวงหาความรู้ต่อไปในอนาคต ได้แก่ คณิตศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับการคิดคำนวณ การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา วิทยาศาสตร์ เป็นการแสวงหาความรู้ที่ผู้เรียนจะได้ฝึกการสังเกต ตั้งคำถาม ทดลอง วิเคราะห์ หาคำตอบ และอธิบายให้เหตุผล ภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลที่ใช้แสวงหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวิทยาการสมัยใหม่และช่วยในการค้นหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างไม่มีสิ้นสุดโดยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

3. สร้างแรงจูงใจให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้

สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนรักที่จะเรียนอยู่เสมอ โดยให้ผู้เรียนได้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษาที่มีต่อบุคคลในท่วงชีวิต และให้เรียนรู้ในส่วนที่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนจะได้นำความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองได้ ทำให้เห็นคุณค่าของการแสวงหาข้อมูล และนำข้อมูลนั้นมาใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง

4. ทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ง่ายและสะดวก

สร้างเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างศูนย์สื่อในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงแหล่งความรู้ต่าง ๆ ได้ง่าย รวมทั้งมีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทุกรูปแบบ เพื่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ ทำให้บุคคลสนใจเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุป ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย การสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความ ต้องการของผู้เรียน เพื่อนำผลที่ได้จากการสำรวจมาวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล การใช้สื่อการเรียนการสอน การนิเทศกำกับติดตาม หลังจากนั้นดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ และทำการตรวจสอบและประเมินผลการเรียนรู้ รายวิชา รายวัน และช่วงชั้น รวมทั้งคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และนำผลการประเมินมาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่เป็นจุดด้อยและพัฒนาในส่วนที่เป็นจุดเด่น

บรรณานุกรม

- กรมสามัญศึกษา.(2544) ผู้เรียน : บุคคลแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
กระทรวงศึกษาธิการ.(2546).พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2
) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.
2545. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยพจน์ รัถงาม.(2544). การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์.(2542). แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : แอลที เพรส .
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.(2544). แนวทางการวิจัยปฏิบัติการ : โครงการปฏิรูปการเรียนรู้
เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ .
- _____ . บทบาทครูกับการวิจัยในโรงเรียน.(2544). กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ .
- _____ . ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด.(2543). กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ .
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.(2545). ปัญจปฏิรูปการศึกษาแนวทางการปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานฯ.

